

## ХАРАКТЕРИСТИКА ДЕЯКИХ ЛІКАРСЬКИХ РОСЛИН, КУЩІВ І ДЕРЕВ ТА СИРОВИНИ, ЯКІ МІСТЯТЬ ТЕРПЕНОЇДИ (ЕФІРНІ ОЛІЇ ТА ГІРКОТИ)

Б. П. Романюк, В. М. Фролоа, Я. А. Соцька  
ДЗ "Луганський державний медичний університет"

(продовження. Початок у збірнику 1 (109) за 2012 рік)

### М'ята перцева - *Mentha piperita* L.

Багаторічна трав'яниста кущиста ароматична та медоносна рослина з родини губоцвітні (Labiatae) з розгалуженим кореневищем і 4-гранними щетинистоволосистими або гладкими стеблами висотою до 1 м. Листки яйцевидно здовжені або ланцетні, гострі, пилоподібнозозубрені, вкриті ефіроподібними залозками. Дрібні квітки в безлистих перерваних колосоподібних суцвіттах червонувато-рожевого або білувато-рожевого кольору. Цвіте з червня по серпень. Плід - ценобій, складається з 4 яйцеподібних дольок, утворюється дуже рідко.



**Поширення.** У дикому стані не зустрічається. Культивують в Україні, Білорусії,

Молдавії, на Північному Кавказі.

**Заготівля.** Збирають в період масового цвітіння стебла з листами або тільки листки.

**Хімічний склад.** Надземні частини багаті на ефірну олію. Найбільше її міститься в квітках (4-6%), менше в листках (2,4-2,75%) і зовсім мало в стеблах (0,2-0,45%), а в траві біля 2,5-3%. До складу олії входять 1-ментол, ефірн ментолу і валеріанової та оцтової кислот, кетони 1-ментон і піперитон, а також β-ліпен, 1-лімонен, цинеол, дипентен, α-феландрен, пулегон, цатраль, гераніол, карвон, гідрокарвон та ін. До олії суцвіт'я входить ментол, ментофуран, пінен, пулегон, сабіненгідрат, метилсаліцилат, пепе-

ринова кислота. Крім того м'ята містить каротин (до 40 мг%), геспердин та інші флаваноїди, урсолову (0,3%), олеанову (0,12%), кофеїну і хлорогенову кислоти, тритерпенові сполуки, дубильні, смолисті, гіркі та барвні речовини, мінеральні солі.

**Застосування.** Препарати м'яти, завдяки наявності ментолу, володіють спазмолітичними властивостями, рефлекторно розширюють коронарні судини й тим самим здійснюють болезаспокійливу дію, подразнюють рецептори слизової оболонки шлунково-кишечного тракту і посилюють секрецію його залоз, сечовиділення, апетит, перистальтику кишечника і сприяють більш швидкому його випорожненню, діють бактерицидно на флору кишечника й цим самим пригнічують гниття і бродіння, місцево знижують больову чутливість і спричиняють антисептичну дію. Застосовують при розладах функції шлунково-кишечного тракту, зокрема при болях, нудоті, блюванні, спастичних коліках і ентероколітах, бродильних процесах, метеоризмі, для поліпшення апетиту й травлення, як жовчогінний засіб при жовтяниці, каменях у жовчному міхурі, для відновлення жовчовидільної функції печінки після перенесених паренхіматозних гепатитів, при печінкових коліках, стенокардії, як болезаспокійливі та антисептичні ліки при запаленнях верхніх дихальних шляхів (бронхіти, бронхоектази), місцево - при невралгічних болях, болях зубів і голови (мігрей), запаленнях середнього вуха, надкисниці. Беруть 1-2 чайні ложки (5-10г) листків, заллюють 1 склянкою окропу, настоюють 30 хв. і п'ють по 0,5 склянки вранці й ввечері, або випивають глотками протягом дня. Застосовують також настій в пропорції 5,0-10,0:200,0 - п'ють по 1 столовій ложці до їди 3 рази на день. Настоем полощуть декілька раз на день рот при запаленні ясен і при неприємному западі, промивають шкіру при свербіжі. Відвар листків додають до ванн (50 мл на відро води) хворим при нервовому збудженні. З трави перегонкою з водяним паром одержують м'яту олію. Приймають по 2-4 краплі при болях в животі, метеоризмі, додають до деяких ліків, щоб поліпшити їх смак і запах. Зовнішньо застосовують як антисептичний і освіжаючий засіб. М'яту водою, яка одержується розтиранням 1 частини олії з 10 частинами тальку та подальшим збовтуванням з 1 л дистильованої води, полощуть горло.

Розчин в спирті в співвідношенні 2,0 : 100,0 вживають при захворюваннях шкіри, головних болях для розтирань, при

захворюваннях верхніх дихальних шляхів для інгаляцій. Олія входить до складу зубних крапель і м'ятних таблеток (1 таблетка містить 0,0025 г масла; приймають по 1-2 штук).

З м'ятної олії виділяють ментол, який застосовують як заспокійливий засіб при неврозах і розширюючий коронарні судини засіб. Приймають по 1-2 краплі 5% розчину в спирті на кусочку цукру, а також в суміші з настоянками валеріани та белладони, наприклад, краплі Зеленіна. Приймають всередину по 20-25 крапель 2-3 рази на день. Широко застосовують валідол - 25-30% розчин ментолу в ізовалеріано-ментоловому ефірі. Вживають по 4-5 крапель, або по 1-2 таблетки, що містять по 0,06 г препарату, при стенокардії, істерії, неврозах, морській хворобі. Вживають ментол і при деяких захворюваннях шлунково-кишечного тракту як антисептичний і протиспазматичний засіб по 0,05-0,1 г, частіше у вигляді емульсії.

Зовнішньо ментол застосовують як антисептичний заспокійливий та відволікаючий засіб при невралгіях, сверблячці, мігрені у вигляді 0,5-2,5% розчинів в спирті, вазеліновій олії, спиртово-ефірній суміші або 10% олійної суспензії. При свербляччх дерматозах вживають 0,5% спиртовий розчин і 1% ланоліно-вазелінову мазь. При невралгіях, міалгіях, артралгіях і сверблячих дерматозах роблять розтирання 2-3 рази на день меновазином (склад: ментол 2,5 г, новокаїн 1 г, анестезин 1г, спирт до 100 мл). При мігрені, шкіру на скронях і чолі натирають ментоловими олівцями, які виготовляють з 1 частини ментолу, 3,5 частин парафіну і 0,5 частин церезину. При ларингіті, фарингіті, бронхіті, трахеїті, нежиті та інших захворюваннях верхніх дихальних шляхів застосовують в вигляді інгаляцій (1% розчин в персиковій олії), змазувань і крапель. Для змазування гортані та носоглотки вживають 1% ментолову мазь на вазеліні та ланоліні, бороментол (мазь, до складу якої входять: ментол - 0,5 г., борна кислота - 5 г, вазелін - 94,5 г.). З цією метою застосовують також інгакамф і пектусин, до складу яких входить ментол. При нежиті закапують ніс та змазують його слизові оболонки ментоловим маслом (1-2% розчин ментолу в соняшниковій олії або вазеліновому маслі), 30% розчином ментолу в мидалевій олії. Ментол входить до складу мазі Сімановського, менолему бом-бенге, інгакамфу, пектусину, пастилок Вальда, хлоретон-інгалянту, каметону, камфомену, ефкамону.

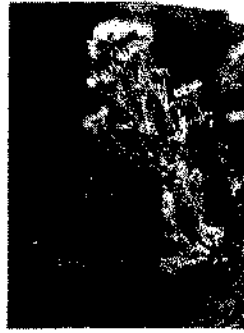
У народній медицині м'яту крім того застосовують як потогінний засіб, при легеневих і гемороїдальних кровотечах, надмірних менструаціях, підвищеній кислотності шлункового соку, ревматизмі. Готують відвар листків в пропорції 5,0:20,0:200,0 і приймають по 1 столовій ложці 3-4 рази на день. Настій 1 столову ложку листків на 1 склянку води (15,0:200,0) приймають по 0,5 склянки при розладах травлення та жоафовиділення. При болях в шлунку п'ють відвар листків на молоці. Інколи приймають порошок листків - по 0,2-0,5 г 1-3 рази на день. При тривалому блюванні готують відвар листків на оцті у співвідношенні 10,0:100,0 і п'ють по 1-2 чайній ложці 3 рази на день. При деяких захворюваннях вранці та ввечері роблять клізма додаючи до води 0,5 склянки відвару листків.

Вживають з косметичною метою. Беруть 1 столову ложку листків, заливають 1 склянкою окропу, настоюють 30 хв. і настоєм промивають шкіру навколо очей щоб освіжити і розгладити передчасні морщини, або намочують марлевий тампон і прикладають на декілька хвилин. При сухості та подразненні шкіри цим настоєм роблять примочки, або протирання. При зів'ялій, блідій, знежиреній і зневодненій шкірі роблять гарячо-холодні компреси з додаванням до води настою листків м'яти (або квіток липи чи ромашки). Компрес тримають, поки він надав відчуття приємності. Після гарячого компресу роблять компрес з теплої, рослинної олії або меду, соку алое, кашки подорожника, суміші капусти, хрону та сметани, або будь-яких фруктів і ягід. Після цього роблять холодний компрес на обличчя і шию, споліскують холодною водою або протирають кусочком льоду з додаванням соку лимону.

М'яту вживають для ароматизації виробів, м'ятне масло додають до зубних паст і порошків, мил і елксирів, цукерок і пастил. Листки, квітки й стебла додають як приправу до салатів, супів, вареників, овочевих, м'ясних і рибних страв.

#### Оман високий - *Inula helenium L.*

Багаторічна трав'яниста медоносна рослина з родини складноцвітні (Compositae), з товстим, м'ясистим кореневищем, додатковими коренями і прямостоячими стеблами у верхній частині вкритими густим, м'яким, повстистим опушенням, висотою до 2 м. Нижні листки утворюють прикореневу розетку. Зверху вони шорстко волосні, знизу - з м'яким повстистим



опушенням, довгастоеліптичні, поступово звужуються в черешок. Стеблові листки довгастояйцеподібні, короткочерешкові, верхівкові з серцеподібною основою. Золотисто-жовті квітки зібрані в однокі кошики, які утворюють на верхівці стебла щиткоподібне суцвіття. Крайові квітки несправжньоязичкові, жіночі; внутрішні - трубчасті, двостатеві. Цвіте наприкінці липня-вересня. Плід - 4-гранна сім'янка з чубчиком.

**Поширення.** Роста на вологих луках та інших місцях, лісових галявинах, серед чагарників, по канавах, берегах річок, струмків і озер, в долиах річок у лісовій і лісостеповій зонах Європейської частини, Західному Сибіру, Середній Азії, на Кавказі. Розводять з декоративною метою.

**Заготівля.** Збирають з коренями восени або навесні й сушать.

**Хімічний склад.** У сировині міститься ефірна олія (1-3%), до складу якої входять сесквітерпенові лактони (алантолактон, ізолантолактон, дигідроалантолактон), алантонова кислота, алантол, проазулен, а також інулін (до 44%), псевдо інулін, інуленін, гелітенін, бензойна та оцтова кислоти, вітамін Е, пектини, віск, смоли, слиз, сапоніни, алкалоїди. В надземній частині рослини знайдено ефірне масло (до 3%), в листках - вітамін С (31,6 мг%), гіркі речовини, полієнові лактони, караброн та івалін.

**Застосування.** Препарати кореневищ мають протизапальну, загальнозмичуючу, тонізуючу, відхаркувальну, жовчо- і сечогінну дію, збуджують секрецію шлунково-кишечного тракту, мають бактерицидні та протиглисні властивості, гальмують секреторну функцію слизових залоз, поліпшують відтік крові та лімфи. Застосовують при хворобах дихальних шляхів (бронхіті, трахеїті, туберкульозі легенів з густим харкотинням), пропасниці, бронхіальній астмі, коклюші, при геморої, запаленнях шлунково-кишечного тракту, гастроентеритах, проносах неінфекційного походження, неприємному та частому відригуванні, здутті кишечника та коліках, жовтяниці, для збудження апетиту та поліпшення травлення, при білях, нерегулярних та болісних менструаціях. Вони сприятливо діють при захворюваннях печінки, жовчиого міхура та нирок, зокрема, при гострому та хронічному калькульозному піелонефритах, при

захворюваннях суглобів, цинзі, гіпертонічній хворобі, недокрів'ї, тромбофлебії. Готують відвар кореневищ у співвідношенні 20,0:200,0 і приймають по 1 столовій ложці з медом 3-5 разів на день, або беруть два брикети вагою по 30 г (їх випускає промисловість), заливають 0,5 склянки води, кип'ятять 30 хв. і приймають по 1 столовій ложці 3 рази на день. При захворюваннях легенів вживають 10% настоянку на 40% спирті по 1 столовій ложці до їди 3 рази на день. При інвазії риб'ячим, свинячим і бичим солітерами готують відвар кореневищ і дають (в грамах сировини): дітям до 2 років - 10 г, віком 3-4 роки - 13-20 г, від 7 до 9 років - 30-35 г, від 10 до 16 років - 40-50 г, від 17 років і старше - 60-70 г.

Застосовують при висипах на шкірі, довго не заживаючих, але не мокнучих ранах, частіше у формі мазі. Змішують 10 г порошку кореневищ з свинячим жиром, вазеліном та риб'ячим жиром, взятих по 20 г, або 50 г сировини заливають 100 мл води, кип'ятять 20 хв., проціджують і змішують з 25 г свинячого жиру і 25 г ланолину. Відваром полощуть ротову порожнину при запаленні ясен.

Розроблено препарат алаїтон, який рекомендують застосовувати при виразковій хворобі шлука і дванадцятипалої кишки.

У народній медицині застосовують також при коклюші, ядусі, запамороченні, головному болі, епілепсії, серцебитті, скрофульозі, цукровому діабеті, водяниці, для запобігання передчасних родів, як кровоспинний засіб. Беруть 20-30 г сировини, заливають 1 л окропу після настоювання приймають по 1 склянці 3-5 разів на день. При пониженій кислотності шлункового соку й гастритах готують настій 10-15 г кореневищ на 0,5 л червоного вина й приймають по 50 мл до їди 3 рази на день, а для видужуючих після тяжких захворювань такий настій готують на портвейні.

При відкладенні солей беруть 300 г кореневищ, висипають у емальовану каструлю з 3 л води, кип'ятять на невеликому вогні 3 години, томлять з закритою кришкою 2 години в духовці або на м'якому вогні, проціджують, віджимаючи добре залишок кореневищ. У цю ж каструлю переміщують фільтрат, додають 1 кг меду, 100 г дріжджів і 250 мл горілки 40% і тримають при кімнатній температурі 3-4 дні. Потім відділяють грибницю за допомогою марлі, рідину розливають у пляшки з темного скла і зберігають в прохолодному, затемненому місці. Приймають до 0,25 склянки за півгодини до їди 3 рази на день протягом 30-40 днів.

Застосовують при корості, екземі, нейродерміті, лишаях, паршах, скрофульозі, гнійних ранах - приймають ванни з міцним відваром кореневищ або ним миють тіло. Відваром промивають рани. Розвареним кореневищем роблять припарки при захворюваннях суглобів. При корості застосовують мазь, яку готують так: 50 г сировини змішують з 100 г свинячого жиру, варять 15 хв. і проціджують. Ще краще до неї додати до 15 г березового дьогтю й сірки. Цєю маззю натирають вражені ділянки шкіри протягом кількох днів, а потім тіло обмивають відваром кореневищ. Порошок кореневищ використовують як інсектицидний засіб, кидують на розварене вугілля, щоб димом знищити бліх, комарів, мух та інших комах. Застосовують у гомеопатії при гінекологічних захворюваннях.

### Полин гіркий - *Artemisia absinthium* L.

Багаторічна трав'яниста сріблясто-сіра опушена простими Т-подібними і залозистими волосками з родини складноцвітні або айстрові (Compositae або Asteracea) з товстим кореневищем і прямостоячим, ребристим, вгорі гіллястим стеблом висотою до 1 м. Одні стебла закінчуються суцвіттям, інші короткі з сидячими, черговими, 2,3-перисторозділеними листками. Прикорневі листки довгочерешкові, яйцеподібні, двояко або трояко перисторозсічені з кінцевими ланцетними частками. У стеблових листків по мірі росту стебла черешки вкорочуються, а листові пластинки зменшуються. Тому верхівкові листки сидячі і ланцетні. Корзинки маленькі (2,5-3,5 мм у діаметрі) з квітколожем вкритим вузькими плівчастими приквітками, лише з трубчастими двостатевими квітками, зібраними у волотеподібні суцвіття. Квітки жовтого кольору. Цвіте в червні-серпні. Плід - клиноподібний або видовженооберненойцеподібна сім'янинка без чубчика.

**Поширення.** Росте по полях, пустирях, пасовищах, смітниках, на узбіччях доріг, біля житла й тинів, по схилах, у лісопосадках, на молодих перелогах, вирубах, галявинах в степовій, лісостеповій і лісній зонах Європи, зустрічається в Західному Сибіру, Киргистані, Тяньшані.

**Заготівля.** Збирають листки до цвітіння, траву на початку цвітіння і сушать.

**Хімічний склад.** Сировина містить глікозиди абсинтин і анабсинтин, флавоноїди (рутин, артеметин), ефірну олію (до 0,8%), до складу якої входить хамазулен, кадінен, пінен, феландрен, туйол, туйон, каріофілен, енпінен, бізаболон, хамазуленоген, ефіри туйолового спирту і оцтової, пальметинової та ізовалеріанової кислот, а також гвайяноліди артабсин і арборесцин, прохамазуленоген, вітаміни С і В1, каротин, ізовалеріанова, оцтова, кофейна, хлорогенова, янтарна і яблучна кислоти, крохмаль, білкові, смолисті, дубильні та мінеральні речовини, лактони артабін і арабсин.

**Застосування.** Складові частини й в першу чергу абсинтин, подразнюючи закінчення смакових нервів у ротовій порожнині, рефлекторно посилюють секреторну функцію шлуково-кишкового тракту, підвищують виділення жовчі та панкреатичного соку. Абсинтин у великих дозах збуджує центральну нервову систему. Ефірні олія по збуджувальній дії на центральну нервову систему нагадує камфору. Хамазулен має протизапальну дію і активізує ретикулоендотеліальну систему й фагоцитоз.

Препарати полину застосовують для збудження апетиту й поліпшення травлення, особливо при анацидних гастритах, після виснажливих хвороб, при шлукових коліках, спазмах, метеоризмі, захворюваннях печінки й жовчного міхура, анемії. Готують настій в співвідношенні 10,0:200,0 і приймають по 1 столовій ложці до їди 3 рази на день, або 1-2 чайній ложці сировини, заливають 2 частинами окропу, настоюють 20 хв. і п'ють по 0,25 скляки за 30 хв. до їди 3 рази на день. З висушеної трави готують густий екстракт, а на 70% спирті 20% настоянку, яку приймають по 15-20 крапель за 30 хв. до їди 3 рази на день. Входить до складу шлукових крапель.

Хамазулен застосовують при екземах, бронхіальній астмі, ревматизмі, опіках рентгенівськими променями.

У народній медицині крім того застосовують при переміжній пропасниці, туберкульозі легенів, скорофульозі, суглобовому ревматизмі, мізерних і нерегулярних менструаціях, водяниці, захворюваннях селезінки, сечового міхура, нирок, при нирковокам'яній хворобі, ожирінні, подагрі, цинзі, неврастенії, епілепсії, паралічі, безсонні, судорожному блюванні, судамах, нічних полюціях, хро-

нічних проносах, ядусі, головному болі, печії в шлунку, м'якій перистальтиці кишечника, виразковій хворобі шлунка і 12-палої кишки, колітах, геморої, поганому запаху з рота, при грипі, запаленнях верхніх дихальних шляхів, гіпертонічній хворобі, як загальнозміцнювальний засіб. Беруть 1 чайну ложку трави, заливають 2 склянками окропу, настоюють 20 хв. і п'ють (краще з медом) по 0,25 склянки за 30 хв. до їди 3 рази на день, або 1 чайну ложку заварюють в 1 склянці води, настоюють 10 хв. і випивають протягом дня коткамн. Як заспокійливий засіб при безсонні приймають по 0,25 склянки 3-4 рази на день відвар 1 столову ложку суміші листків і коренів полину на 1 склянку води. Порошок трави приймають по 2-3 г 3 рази на день, а олію насіння (одержують настоюванням 1 частини насіння на 4 частини оливкової олії протягом 8 годин) приймають по 1-2 краплі (на цукрі) 3 рази на день. При запаленні вранці та ввечері. Щоб вигнати круглих глистів, готують чай з листків і приймають по 3 столові ложки вранці, натщесерце, і ввечері перед сном 10 днів і одночасно, після кожного прийому, з'їдають 0,5 склянки свіжо натертої моркви. Для знищення гостриків в задньому проході після випорожнення роблять декілька днів підряд клізми з суміші 0,5 склянки настою полину і настою однієї головки часнику на 1 склянку води.

Відвар трави як незаражувачий, протизапальний і беззаспокійливий засіб застосовують у вигляді компресів при пухлинах, на синці після удару, при укусах комарів та інших комах, для промивання ран і виразок на шкірі, при екземах і опіках рентгенівським промінням. При пораненнях вживають свіжий сік рослини, який призупиняє кровотечу, обеззаражує рани й прискорює їх загоєння. При вивихах та сильних синцях, розтягненні сухожильків застосовують потовчене свіже листя.

Препарати полину не застосовують тривалий час, бо можуть викликати отруєння (судоми, конвульсії, галюцинації). Не призначають вагітним жінкам.

У гомеопатії використовують есенцію з молодих листків.

Молоді листки, зібрані до цвітіння разом з бутонами і висушені, додають до м'яса, або готують маринад, в якому витримують м'ясо перед тушкуванням або смаженням. Полиневу олію використовують в харчовій промисловості.

### Ромашка лікарська - *Matricaria chamomilla* L.



Однорічна трав'яниста гола ароматична рослина з родини складноцвітні або айстрові (Compositae або Asteraceae) з розгалуженим, прямостоячим заввишки до 50 см стеблом, на якому знаходяться сидячі, чергові, двояко або трояко-пернstorозсічені листки. Білі крайові квітки у суцвітті несправжньоаязичкові, жіночі; внутрішні жовті, трубчасті, двостатеві. Цвіте з травня до вересня. Плід - довгаста, бурозелена без чубчика сім'янка.

**Поширення.** Росте на легких ґрунтах, пісках і супісках, на трав'янистих і засмічених місцях, по степах, луках, перелогових і цілних землях, на узліссях, як бур'яни між посівами, в дворах, садах, городах, біля житла по півдні Східної Європи, в степовій зоні України, в тому числі Криму, Молдови, на Південному Кавказі.

**Інші види.** Використовують ромашку без'язнкову (*M. Matricarioides*. Less).

**Заготівля.** Збирають кошики в той період цвітіння, коли язичкові квітки стоять горизонтально, а трубчасті розцвіли на половинну, й сушать.

**Хімічний склад.** У квітках міститься ефірна олія (0,25-1,35%), яка надає їм приємного запаху. До складу її входить хамазулен (1,64-8,99%), бісаболол, апігенін, кадінен, тріаконтан, умбеліферонметиловий ефір, каприлова і ізовалеріанова кислоти; в квітках є вітамін С, каротин, холін, апіїн, який розкладається на апігенін і апінозу, тріаконтан, кумарини, лактон матрикарин, умбеліферон і його метиловий ефір, герніарин, нонілова, антемісова, каприлова, ізовалеріанова, саліцилова кислота, камідь, слиз, смолисті, гіркі, мінеральні і інші речовини. В квітках живої рослини містяться прохамазулен, який при нагріванні переходить у хамазулен.

**Застосування.** Ефірна олія збуджує центральну нервову систему, продовгуватий мозок, посилює рефлекторну діяльність, прискорює дихання, ритм серця, розширює судини мозку, а пізніше викликає пригнічення. Вона має потогінну, антисептичну й проти-



запальну дію, зменшує утворення газів в кишечнику, знімає болі, нормалізує порушення функцій шлунково-кишечного тракту. Хамазулен, який переходить у витяжки, але при кип'ятінні розкладається, має протизапальну, антисептичну, протиналергічну й місцевоанастезуючу дію, посилює регенеративні процеси. Апіїн, апігенін, герніарин мають помірну спазмолітичну властивість, розслабляють гладенькі м'язи й цим самим усувають спазми. Бісаболол також діє спазмолітично. Сукупна дія складових частин ромашки забезпечує її препаратам протизапальний, кровоспинний, антисептичний, злегка в'яжучий, спазмолітичний, седативний, протисудорожний, потогінний та жовчогінний ефект. На шкіру та слизові оболонки діє в'яжуче і сприяє загоюванню ран та виразок.

Препарати ромашки застосовують при спастичних станах та запаленнях шлунково-кишечного тракту, у тому числі викликаних бродильними процесами (колітах, ентеритах, гастритах, метеоризмі). Лікувальний ефект спостерігається тільки при довготривалому й послідовному застосуванні - протягом 2-3 місяців і довше. Вживають також при виразковій хворобі шлунка й 12-палої кишочки, жовчнокам'яній хворобі та жовтянці, щоб послабити виділення жовчі, при запаленні печінки, нирок, сечового міхура, невралгії трійчастого нерва, підвищеній збудженості, неврозах, судорогах, істерії, безсонні, болісних менструаціях і маткових кровотечах, болях у матці, бронхіальній астмі, при простудних захворюваннях, які супроводжуються підвищеною температурою, зокрема в початковий період гострих респіраторних захворювань, бронхітах, пневмоніях, гангрені та абсцесах легенів, пневмоніях з сухим кашлем, при першінні в горлі, печії в грудях, нежиті, запальній гіперемії з спазмами бронхіол, для зменшення інфільтрації легеневої та бронхіальної тканин, для запобігання некрозу, для регенерації легеневої та бронхіальної тканини в наслідок пошкоджуючої дії мікробів, вірусів, токсинів. З цією метою готують настій квіток в пропорції 15,0-20,2:200,0 і приймають по 2-3 столових ложки заливають 1 склянкою окропу, кип'ятять 10 хв., настоюють 20 хв. Якщо настій використовують для внутрішнього вживання, то настоюють 4 години. Застосовують і у вигляді чаю - 2 столових ложки заливають 1 склянкою окропу, настоюють 45-60 хв. в закритій посудині, проціджують і приймають по 2-3 столових ложки 3-4 рази

на день. Дітям дають пити чай або настій і одночасно роблять клізми, для чого 1 л водні додають 1 склянку втяжки.

Використовують і таку витяжку: 10 чайних ложок квіток заливають 2 склянками води кімнатної температури, настоюють 8 годин і випивають протягом дня. Порошок квіток приймають по 2 г після їди при мігрени. Настоем роблять компреси та примочки при набряках, тріщинах, болісних і гнійних ранах, фурункулах, панариціях, висипах на шкірі, на опухлих, запалених місцях, виразках, які мокнуть і довго не заживають, для сприяння загоювання піхви при білях, трихомоніазному кольпіті, полощуть рот декілька разів на день при запаленнях слизової оболонки горла, ясен, рота, при болях зубів і їх екстракції. При ревматичних і подагричних опухах рук і ніг, мокрій екземі, ранах, висипах та виразках на шкірі роблять ванни. На відро окропу беруть 50-60 г, або 12 столових ложок квіток, кип'ятять 10 хв., розчиняють 200 г кухонної солі й додають до повної ванни.

При простатитах, гострих і болючих позовах на сечовивідних шляхах при циститах роблять теплі (40°C) мікроклізми з настоєм квіток в співвідношенні 15,0-20,0:200,0 - вводять в пряму кишку, краще перед сном, по 80-100 мл через день, всього 10-15 разів.

Застосовують і у вигляді припарок як пом'якшувальний засіб, особливо при подагрі, ревматизмі суглобів, зубних болях з опухом щок, при прострілі. Квітки або суміш квіток й бузины облівають окропом, загортають в тканину або переміщують у полотняний мішок і прикладають до хворого місця, або злегка змочують окропом, поміщують у каструлю, нагрівають і наповнюють мішечок. При грипі вдихають гарячий пар з настоєм квіток. При гнійних запаленнях вуха роблять промивання сумішшю навару квіток і перекису водню. Свіжі квітки розтирають і закладають в ніс при нежиті.

Оскільки квітки ромашки без'язнкової містять мало ефірної олії, то їх застосовують тільки зовнішньо.

З сировини перегонкою з водяним паром одержують олію ромашки. Приймають в тих випадках, що й водні витяжки - по 2 краплі на прийом в 10 частинах спирту.

В Румунії виготовляють препарат ромазулан. До його складу входить розчин екстракту ромашки (96 мл), ефірна олія ромашки в вмістом 6% хамазулену. Має протизапальну, дезодоруючу й

абсорбційну властивість. Застосовують при гінгівітах, стоматитах, уретритах, циститах, вагінітах, запальних дерматитах, захворюваннях шлунково-кишечного тракту, які супроводяться метеоризмом, при трофічних виразках, для усунення неприємного запаху з пухлин, вкритих виразками. Розводять 1,5 столових ложки препарату в 1 л води й роблять промивання, пов'язки. При захворюваннях шлунково-кишечного тракту приймають в середину 1 чайну ложку препарату на 1 склянку гарячої води.

Квітки застосовують з косметичною метою. Зокрема, 10% настоєм роблять примочки при себорейному дерматиті. Гарячі примочки з квіток застосовують при вугровій сипі, особливо при флегматозних вуграх. Щоб надати гарного, матового вигляду, ніжності, гладкості та бархатності шкіри обличчя і шні готують суміш міцного напару квіток, меду, сирого жовтка курячого яйця і мигдалевої олії, кусок марлі змочують у суміші й накладають на вимиту шкіру, залишають вільним місця під очима, які заздалегідь змазують зволожувальним кремом, а на повіки кладуть ватні тампони, змочені в на міцному настої чаю. Такі маски роблять 2-3 рази на тиждень, по 20-30 хв. Обличчя і шию при в'ялості шкіри миють міцним настаром квіток без мила - 3-4 рази на тиждень. При сухій і подразненій шкірі приймають ванни, опускаючи у воду марлевий мішечок з ромашкою, а також змазують кремом, який готують так: до 60 г коров'ячого масла додають 3 чайних ложки рослинної олії, розтоплюють на водяній бані, додають 2 яєчних жовтків, 2 чайні ложки меду, 0,5 чайні ложки гліцерину, 0,25 склянки напару ромашки (1 столова ложка квіток заливають 1 склянкою окропу і настоюють 30 хв.) та 30 мл. камфорного спирту. При передчасній в'ялості й дряблості шкіри, роблять маски: 3 столових ложки квіток заливають 1 склянкою окропу, настоюють 30 хв. і витяжку разом з квітками накладають на обличчя на 10-15 хв., закутують сухим рушником, а після знімання змазують поживним кремом. Для застереження утворення зморшок холодним настоєм квіток вранці вмиваються. При появі лусочок і виділень в кутках очей і по краях вік, очі промивають теплим настоєм ромашки або чаю (1 чайна ложка на 1 склянку окропу). При почервоначенні повік, роблять ванночки для очей або примочки на 15-20 хв. з настоєм квіток. При сонячних опіках, запаленнях повік, підвищеній чутливості шкіри до сонця, намочують обличчя настоєм

або готують лосьйон і ним змазують обличчя. При ороговілості шкіри ніг і тріщинах роблять гарячі ванночки з настоєм квіток (1 столова ложка на 0,5-1 л води), а потім змазують пом'якшувальним кремом. Для пом'якшення сухої шкіри готують крем "Аленушка" з настоїв ромашки, деревію і хвоща - роблять маски 2-3 рази на день. Для пом'якшення шкіри також готують крем, змішуючи 15 г ланоліну, 15 мл настою квіток і 30 мл кукурудзяної, конопляної або соняшниквої олії. Настоем квітки миють волосся з гігієнічною метою - 25 г квіток заливають 75 мл окропу, настоюють 60 хв. і застосовують. Воно стає м'яким і набуває прнємного, блискучого, золотисто-жовтого кольору. Також беруть 100 г (для світлого волосся) або 200 г (для темного волосся), заварюють в 1 л окропу, настоюють 30 хв. і ним змочують волосся, сушать при кімнатній температурі. 20% настій квіток на 70% спирті, втримують 7 дб, додають у кремні й туалетні води. Витяжка квіток входить до складу зубної пасти "Ромашка".

#### Сосна звичайна - *Pinus silvestris* L/



Вічнозелене хвойне дерево з родини соснові (Pinaceae) з стовбуром висотою до 50 м і кулястою кроною. Гілки вкриті сізозабо ясно-зеленими листками (хвоя), зібрані по 2-5 на вкорочених пагонах. Чоловіче колосся багаточисельне, колосоподібноскупчене у основі пагона, жіночі - овальні суцвіття (шишки). Цвіте в травні-червні. Насіння горішки з крилатками, які містяться в шишках і випадають з них рано на весні.

**Поширення.** Росте по всьому Снд, крім степової зони і Середньої Азії.

**Заготівля.** Збирають бруньки до початку розпускання, в стадії набубнявіння (лютий-березень) і сушать.

**Хімічний склад.** Бруньки містять ефірну олію (0,36%), до складу якої входять пінен, лімонен, барнеол, карен, силвестре, дипентен, каднен, борнілацетат, а також вітаміни С, В і К, каротин, піні крин, крохмаль, болеретин, флавоноїди, мінеральні і дубильні та інші речовини.

**Застосування.** Бруньки застосовують як відхаркувальний, антисептичний і сечогінний засіб при простудних захворюваннях

верхніх дихальних шляхів, хронічних пневмоній і бронхіті, нирковокам'яній хворобі, водяниці, застарілих висипах на шкірі, ревматизмі, невралгіях, подагрі та ін. Готують відвар у співвідношенні 10,0:20,0:200,0 і приймають по 1 столовій ложці 3-6 разів на день, або беруть 50 г бруньок, заливають 2 склянками окропу, настоюють 2 години в духовці, додають 50-100 г цукру або меду, нагрівають, щоб рідина закипіла і приймають по 1 столовій ложці 5-6 разів на день, або 50 г сировини заливають 0,5 л молока, кип'ятять 20 хв. і випивають ковтками протягом одного (дорослі) - двох (діти) днів. При бронхітах і запаленнях верхніх дихальних шляхів роблять інгаляції настоєм бруньок в пропорції 10,0:200,0, застосовують бруньки й для ванн - при нервових хворобах, подагрі, ревматизмі, захворюваннях шкіри. Приймають ванни тричі на тиждень. Замість бруньок можна брати хвою, шишки або молоді пагоні.

З хвої виготовляють вітамінні та лікувальні препарати. Вони містять влітку біля 120-150 мг% вітаміну С, а взимку до 300 мг% і більше. Крім того, в хвої містяться вітаміни В1, В2, Р, К і Е, каротин, ефірна олія, в складі якої є пінен, лімонен, кадінен, боріацетат, а також алкалоїди, антоціанові, гіркі, дубильні, смолисті й мінеральні речовини (сполуки заліза, мангану, міді, алюмінію). Якщо врахувати, що під час лісозаготівель мільйони тон хвої йде у відходи, які в основному спалюють, то стане зрозумілим, яке велике значення вона має для виготовлення вітамінних препаратів, хоч ще і не розроблено технологію, яка б давала можливість позбутись смолістих і гірких сполук, що надають неприємного смаку. Тому хвою поки що використовують для виготовлення настоїв, які широко застосовували в армії під час Великої Вітчизняної війни. Тоді хвою промивали в холодній воді, подрібнювали, заливали п'ятикратною кількістю гарячої води (70-80°C), настоювали 2-2,5 години, проціджували, підсолоджували цукром і пили по 1 склянці на день. В даний час рецепт приготування наступний: хвою відділяють від гілочок, микють, ріжуть ножом з нержавіючої сталі, беруть 4 склянки січки заливають 0,5 л холодної води, підкисленої 8% соляною кислотою (2 чайних ложки на 3 склянки води), настоюють в темному місці 3 дні, проціджують, і в разі необхідності підсолоджують. Можна ще брати 30 г хвої, заливати 1 склянкою окропу, кип'ятити 20-40 хв. в закритій емальованій посудині і після проціджування підсолоджувати, або таку ж кількість січки хвої

розтирають в фарфоровій або дерев'яній ступці, заливають 2-3 склянками окропу, підкисленого на смак лимонною кислотою, або капустяним розсолем, настоюють 1-2 години. Також подрібнену хвою можна заливати підкисленою водою кімнатної температури і настоювати 2-3 дні. Ці настої готують щоденно, бо вони пліснявють і швидко втрачають вітамін С. Приймають з профілактичною і лікувальною метою по 1 склянці на день.

З хвої перегонкою з водяним паром одержують соснову олію, яку застосовують у вигляді інгаляцій при захворюваннях органів дихання і для розтирань при ревматизмі й невралгічних болях.

З хвойних лапок виготовляють хлорофіло-каротинову пасту, яку застосовують при колітах, вульвовагінітах, тривалих ерозіях, болях. У вагіну щоденно вводять тампони, змочені в пасті або її водному розчині в співвідношенні 1:2:3 протягом 10-12 днів. Спринцюють піхву - беруть 1-2 столових ложки препарату на квартиру Есмарка, наповнену водою. Застосовують також при екземах, фурункулах, лишаях, опіках, обмороженнях і грибкових захворюваннях шкіри, для ванн - при нервових хворобах. Використовують при виготовленні туалетного мила, зубної пасти та ін.

Ефірна олія, завдяки приємного запаху застосовується у вигляді спиртового розчину ("лісова вода") для пульверизації в палатах лікарень для освіження повітря.

З хвої добувають рідкий екстракт і хвойно-соляний екстракт у брикетах для ванн. Розчиняють з розрахунку 50 г екстракту на 100 мл води. Застосовують при функціональних розладах центральної нервової системи. Екстракт і молочна кислота входять до дезодоранту "Букет".

Застосовують продукти переробки живиці (терпентину). Якщо кору поранити, то починає витікати живиця у вигляді густої ріднини, що з часом застигає. Для її добування на стовбурах роблять стріловидні надрізи з вертикальним жолобком (карру), в нижній частині якого укріплюють ліквидний приймач. Збір проводиться все літо і до пізньої осені. Живиця містить ефірну олію (до 35%), до складу якої входить пінен, карен, лімонен, дипентен, ментанол, мирцен, терпінсол, ацетон, а також смолисті кислоти - декстрапімарову (до 18%), левопімарову (до 36%), памостролову, абієтинову. Живицю застосовують зовнішньо у вигляді 20-50% мазей, які виготовляють на кип'яченій соняшниковій олії або вазеліні,



свічок і глобулів, розчиняючи живицю в кип'ячій олії какао - по 0,1-1 г 1-2 рази на добу. При перегонці живиці з водяним паром одержують скипидар (терпентинова олія). Проникаючи через епідерміс і подразнюючи рецептори шкіри, він викликає рефлекторні зміни, в тому числі звільнення з шкіри гістаміну, що веде до подразнення і відтяжного ефекту. Особливо сильно подразнює слизові оболонки. Прийнятий всередину викликає гастроентерит з болями, нудотою і блюванням. При втиранні попадає в кров, збуджує центральну нервову систему, викликає занепокоєння, безсоння, підвищення артеріального тиску. Виділяючись нирками, проявляє антисептичну дію, а також через дихальні шляхи, посилюючи виділення і розрідження мокротиння. Використовують як зовнішній тягучий засіб при ревматизмі, артриті, ексудативному плевриті, невралгіях, міозитах, ішіасі, радикуліті, подагрі, люмбагоішіасі у вигляді лініментів і мазей. Застосовують при гнійних бронхітах, бронхоекстазах, гнійних та гангренозних процесах в органах дихання у вигляді інгаляцій. Позитивний ефект спостерігають при бронхіті з виділенням великої кількості мокротиння. На 1 склянку гарячої води беруть по 10-15 крапель скипидару.

Застосовують і для ванн у двох формах: біла емульсія і жовтий розчин. Білу емульсію готують так: 30 г мильного порошку і 0,8 г саліцилової кислоти змішують з 1 л окропу, додають 0,5 л скипидару, а потім 100 мл спирту. Для одержання жовтого розчину в емальовану посуду вливають 300 г рицинової олії, підігрітої до 80-90°C, додають розчин 40 г гідрооксиду натрію в 200 мл води, ставлять на киплячу водяну баню і нагрівають (щоб температура була біля 95-96°C) 45-50 хв. при помішуванні до омлення рицинової олії і випарування води. Потім додають 180 г олеїнової кислоти і продовжують нагрівати, щоб вона розчинилася. Після цього, посудину виймають з водяної бані, при помішуванні додають 750 г скипидару.

Скипидарні ванни призначають при багатьох захворюваннях, бо вони діють не тільки відтяжно, але й викликають розсмоктування відкладень, розчинення осадків, підвищують температуру, потовиділення, мають аналгезуючі властивості. Протипоказані при хворобах нирок і печінки.

Хворим на гіпертонію ниркової етіології призначають одну ванну з 60 мл жовтого розчину на 3 дні по 15-20 хв. з посту-

повим підвищенням температури з 37°C до 39°C, а починаючи з 4-ої ванни до 40°C, з 6-ої до 41°C і з 12-ої до 42°C. Тривалість приймання ванни хворим з температурою води 41-42°C не довше 4 хв.. Ці ванни допомагають і при гіпертрофічному деформуючому ревматизмі, відкладеннях солей кальцію в сухожиллях, наслідках крововиливів у мозок, мієлопатіях, стенокардії та артеріях з підвищеним кров'яним тиском, тромбозах скроневих артерій. При спондилозі роблять ванни з білою емульсією через день, поступово підвищуючи температуру з 37°C до 42°C. Хворого після ванн закутують у теплі ковдри і дають гаряче питво, щоб він добре пропотів. Після залишкових явищ дитячого паралічу застосовують ванни, беручи 20-100 мл білої емульсії з температурою води 38°C (перша), 38,5°C (друга) і 39°C (третя) й наступні. Ванни такого типу допомагають також при артеріальних без підвищення тиску крові, деформуючому артриті, стенокардії без підвищення кров'яного тиску (після пониження - змішані) та інших захворюваннях.

При хронічних мієлопатіях з атрофією м'язів і підвищенням кров'яного тиску, починають лікування ваннами з жовтим розчином, а коли тиск знизиться, переходять до ванн комбінованих - додають 60 мл жовтого розчину і 15 мл білої емульсії, а далі дозу останньої збільшують навіть до 60 мл. Після інфаркту міокарда, через 6 тижнів, приймають спочатку 10 змішаних ванн, потім переходять до ванн з білою емульсією, далі роблять 1 ванну з жовтим розчином після кожного курсу лікування, що складається з 2 білих або змішаних ванн (коли артеріальний тиск понад 170-180 мм. рт. ст.). При ішіасі і шийно-плечевому невриті приймають по чергово щоденні ванни 2 дні з білою емульсією і 1 день з жовтим розчином. При пораненнях, травматичних анкілозах (якщо тиск крові біля 150-180 мм рт. ст.) роблять змішані ванни, а якщо він нижчий - починають з ванн з білою емульсією. При аднексітах приймають 6-8 змішаних ванн з температурою води 39°C тривалістю 15-17 хв., а потім переходять на короточасні гіпертермічні ванни з жовтим розчином (37-42°C).

Скипидар (терпентинова олія) входить до складу оліметину (скипидар 0,0341 г, олія м'ятн 0,017 г, олія аїру 0,025 г, олія оливкова 0,9205 г., сірка очищена 0,034 г), який випускають в капсулах по 0,5 г. Виявляє спазмолітичну, жовчогінну і деякою

мірою, сечогінну дію, сприяє відходженню дрібних конкрементів. Застосовують при нирковокам'яній хворобі, при наявності конкрементів приймають по 2 капсули після їди 3-5 разів на день. Після їх відходження з профілактичною метою приймають по 1 капсулі на день протягом довгого часу. Вживають також при захворюваннях печінки й жовчного міхура, жовчнокам'яній хворобі. Він сприяє більшому виділенню жовчі, усуває судорожні стани та печінкові коліки, активізує обмін речовин, полегшує перебіг тих захворювань, які супроводять жовчнокам'яну хворобу. Протипоказаний при гострих та хронічних гломерулонофритах, порушеннях сечовиділення, гепатиті, виразковій хворобі шлунка й 12-палої кишки. Оліметин подібний до енатину і ровахолу та роватинексу, які виготовляють в Німеччині.

До складу енатину входять: скипидар 0,0342, олія м'яти 0,017 г, олія ялівцю 0,051 г, сірка 0,003 г, олія оливкова 0,587 г.

Ровахол - суміш ментолу, ментону, борнеолу, пінену, камфену, реохризину, пінеолу в оливковій олії. Роватинекс складається з пінену, камфену, борнеолу, анетолу, феї хону, цинеолу, камедних глікозидів, оливкової олії та ін. Випускають роватинекс форте - у нього кількість речовин збільшена на одну третину; складний роватинекс містить додатково протисудорожні речовини; роватинекс у свічках з анестезуючими та протисудорожними речовинами, ровахол і роватинекс застосовуються у тн випадках, що і оліметин. Приймають по 3-4 краплі на кусочку цукру 3-4 рази на день за 15-20 хв. до їди, а при підвищеній кислотності шлункового соку - після приймання їжі. При сильній нирковій коліці рекомендують прийняти 20-25 крапель, а якщо через 20 хв. не наступить поліпшення, то приймають ще 10-25 крапель. Особам схильним до запалень сечових шляхів, рекомендують приймати з профілактичною метою 3-5 крапель.

З скипидару виготовляють терпінгідрат, який вживають як відхаркувальний засіб по 0,25-0,3 г 3 рази на день в чистому вигляді, а також комбіновано з іншими препаратами. Терпентинову олію розпиляють у приміщеннях, щоб освіжити повітря в них, бо в його присутності утворюється озон, відомий препарат панабіл - 50% розчин тяжкої фракції ефірної олії або ялини, до якої входить терпени і секвітерпени, терпенові спирти і їх ефіри, в персиковій олії. Препарат діє спазмолітично, бактерицидно на піогенні грам-

позитивні мікроорганізми. Призначають при нирковокам'яній хворобі, ниркових коліках і фосфатуричних циститах, краще разом з сечогінними засобами рослинного походження, а також при жовчнокам'яній хворобі по 5 крапель на цукрі за 15-20 хв. до їди 3 рази на день 4-6 тижнів. При ниркових коліках одиоразово приймають 20 крапель. Протипоказаний при нефритах і нефрозах.

Після виділення з живиці скипидару залишається каніфоль. Використовують при виготовленні пластірних мас, клеола, липкої маси проти мух (каніфоль 60 частин і рцинова олія 40 частин).

У Сибіру з натеків сосни й інших хвойних дерев виготовляють сірку. Живицею заповнюють латку - глиняну посудину, розділену на 2 частини решіткою: верхню для сировини і нижню для зтікання сірки, поміщають на 2 години в піч. Живиця розтоплюється, фільтрується крізь решітку, попадаючи вниз, дещо охолоджується. Потім латку витягують з печі і її зміст виливають в ківш з холодною водою одержують сірку, якій надають бажаної форми. Складається з полісахаридів та інших вуглеводів, терпеноїдів та ін. Її в Сибіру жують, щоб зміцнювати і чистити зуби, щоб вгамовувати спрагу. Проте, доцільність жування не підтверджено.

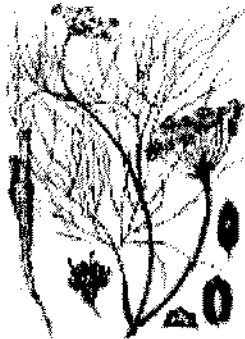
З деревини добувають дьоготь, формалін, оцтову кислоту, які застосовують в медичній практиці, а також інші продукти, що служать сировиною для виготовлення медикаментів (камфора, уротропін та ін.).

У народній медицині відвар шишок застосовують при захворюваннях крові, шкіри, хронічних бронхітах, ревматизмі, водянці. При туберкульозі, виразковій хворобі шлунка і 12-палої кишки застосовують настойку шишок - пляшку на 1/3 наповнюють ними, заливають 40% спиртом, настоюють в темному місці 7 днів і приймають по 1 столовій ложці до їди 3 рази на день протягом 1-2 місяців. Живицю приймають всередину при захворюваннях органів дихання як відхаркувальний і зміцнювальний засіб. Скипидаром при радикуліті роблять компресн разом з кислим житнім тістом та наступним щільним укутуванням хворого (1 раз на день - всього 3 сеанси). При хронічному алкоголізмі приймають скипидар, починаючи з 5 - і доводять до 30 крапель на день, а потім дозу поступово зменшують, від 30 до 5 крапель на день.

Застосовують пилок, зібраний під час цвітіння. Вважають, що він тонізує весь організм і є засобом для досягнення довголіття.

Приймають в середину по 1-2 г (0,25-0,5 чайної ложки) до їди 2-3 рази на день. Відвар пилку з молоком, змішаний з медом та маслом, вживають при туберкульозі легенів. Відвар з недозрілих шишок п'ють при туберкульозі, радикуліті, хворобах серця, гастриті, виразковій хворобі шлунка і 12-палої кишки, надмірних менструаціях. Сосновий ліс насичений фітонцидами й озоном, а тому хворим, особливо на туберкульоз, показане перебування в ньому.

**Фенхель звичайний - *Foeniculum vulgare* Mill.  
(Umbelliferae)**



Дво- або багаторічна трав'яниста, з борошенчастим і сизуватим стеблом, ароматична рослина з родини зонтичні або селерові (Umbelliferae або Apiaceae) з багатоголовим коренем висотою до 2м, яйцеподібнотрикутними, 3,4-перисторозсіченими листками. Квітки дрібні, з білим пелюстками на довгих черешках, зібраними в складні зонтики з 15-20 променями, які закінчуються зонтичками. Цвіте в липні-серпні. Плід - сіро- або коричневатозелена двосім'янка.

**Поширення.** Росте в Європейській частині, Середній Азії, на Кавказі. Культивують в Україні, як ефірно-олійну рослину.

**Заготівля.** Збирають стиглі плоди.

**Хімічний склад.** У плодах знаходиться ефірна олія (3-6,5%), яка містить анетол (біля 60%), феихон (біля 12%), метилхавікол, пінен, камфен, діпентен, феландрен, аніскетон, лемонен, анісовий альдегід, анісову кислоту, а також жири (12-18%), які складаються з гліцеридів олеїнової, лінолевої, петроселінової та пальмітинової кислот, білки (біля 20%), цукри (4-5%) та ін. Трава містить ефірну олію, кварцетин, фенікулярин тощо, листки - до 1,54% ефірної олії.

**Застосування.** Плоди, діють на центральну нервову систему, спочатку її легко збуджують, а потім заспокоюють, подразнюють рецептори слизових оболонок і посилюють секрецію залоз шлунково-кишкового тракту і бронхів, молочної залози. Ефірна олія, виділяючись через легені й дихальні шляхи, полегшує виділення і розрідження мокротиння, має спазмолітичну, сечо- і вітрогінну,

секритолітичну й протиблювотну дію. Застосовують для поліпшення апетиту й травлення, при атонії шлунку, метеоризмі, хронічному запорі з коліками, проносі, спазмах шлунково-кишкового тракту, при захворюваннях верхніх дихальних шляхів (бронхіті, коклюші, кашлі), для підвищення лактації, регулювання менструацій, поліпшення смаку деяких ліків. Приймають у формі гарячого чаю. Якщо лікують дітей, то беруть 1 чайну ложку (2-3г) плодів, заливають 1склянкою окропу, настоюють 10 хв. і випивають протягом дня. Для дорослих беруть в 2-3 рази більше.

При сольових діатезах та хронічних циститах беруть 2 чайні ложки насіння, заливають 1 склянкою окропу, настоюють 4 години і п'ють по 30 мл за 20 хв. до їди 3-4 рази на день.

З плодів перегонкою з водяним паром одержують фенхельну олію. Призначають: дітям по 2-3, дорослим - по 5-10 крапель на кусочку цукру або в суміші з медом при болях в шлунково-кишковому тракті. Із олії готують фенхельну воду, розчиняють 1 частину в 1000 частинах дистильованої води. Застосовують як відхаркувальний і проносний засіб, але частіше всього призначають дітям при скупченні газів і болісних спазмах у шлунково-кишковому тракті. Дітям до 1 року дають по 1 чайній ложці перед годуванням 3-4 рази на день; дорослим - по 1 столовій ложці 3-6 разів на день. Окрім вищеприказаного застосовують як пряну приправу. Свіжі корені та листки додають до салатів, тушкованої риби, свинини. Зварені корені вживають у їжу. Бланшеровані стебла їдять напіввареними або додають до салатів і м'ясних, капустяних супів та інших страв з риби та свинини, маринадів для овочів, при солінні капусти, огірків, динь, кавунів, лісних ягід. Виготовляють соуси до страв з свинини і субпродуктів, до холодної риби. Плоди і фенхельну олію застосовують при виготовленні кондитерських виробів і напоїв.

**Чебрець боровий - *Thymus serpyllum* L.**

Багаторічний, ароматичний півкущ з родини губоцвітні або ясноткові (Labiatae або Lamiales) з дерев'янистим коренем з тонкими мочками і червоно-бурими, біля основи злегка дерев'янистими, розгалуженими стеблами висотою до 30 см. На численних гілочках сидять коротко черешкові, дрібні, м'які, еліптичні, обернено яйцеподібні з численними залозками листки. Дрібні, рожеві або фіолетово-червоні двостатеві, двогубі квітки зібрані у волотисті



сушівття. Цвіте в червні-липні. Плід - це-  
нобій з 4 горішків в чашечці. Горішки тем-  
но-бурі або коричневі (0,6 -1 мм).

**Поширення.** Ростає в соснових борах,  
лісах, на узліссях, по берегах сухих ка-  
иав, горбах, схилах, ярах, серед чагар-  
ників в лісостеповій смузі України, Євро-  
пейської частини, Сибіру і Забайкаллі.

**Заготівля.** Збирають траву в фазі  
цвітіння і сушать.

**Хімічний склад.** У сировині міститься  
ефірна олія, до складу якої входить тимол,  
ліналоол, пінен, фенол, цимол, карвакрол,

терпінен, терпінеол, борнеол, цингіберен, а також гірка речовина  
серпілін, камідь, олеїнова і урсолова кислоти, флавоноїди, смола,  
жири, дубильні речовини, барвники та мінеральні речовини.

**Інші види.** Використовують чебреці: Маршала (*Th. marshallianus* Wild.), звичайний (*Th. vulgaris* L.), трава якого  
містить до 2% ефірного масла, в якому є до 60% фенолів, в  
основному тимол та ін.

**Застосування.** Ефірна олія, в основному тимол, має бактери-  
цидну дію щодо патогенних коків та грибків, менш активне проти  
грамнегативних бактерій, згубно діє на стрічкових глистів і воло-  
соглова. Виділяючись через легені, полегшує виділення і розрід-  
жує мокротиння. Застосовують при хронічному бронхіті, пнев-  
монії із слизистим мокротинням, особливо в період затихання про-  
цесу, емфіземні легенів, бронхіальній астмі, бронхоектазах, хроні-  
чному гастриті, спазмах і коліках в шлунку, виразковій хворобі  
шлунка й 12-палої кишки, метеоризмі, діарей, для попередження  
запору в грудних дітей, поліпшення апетиту й травлення, проти  
глистів, як протисудорожний засіб (свіжа трава), при радикулітах,  
ішіасі, невритях, ревматизмі суглобів, як ранозагоюючий засіб.  
Готують настій трави в пропорції 15,0 : 200,0 і приймають по 1  
столовій ложці 2-3 рази на день, або 5 чайних ложок заливають 1  
склянкою окропу, настоюють 20 хв. і п'ють по 1-2 склянці на день  
ковтками. При радикулітах, ішіасі, попереково-крижовому невриті  
20 г трави заливають 1 л окропу, нагрівають до кипіння і прийма-  
ють по 0,5 склянки 4 рази на день.

З трави виготовляють рідкий екстракт, який входить до  
складу пертусину (екстракт чебрецю - 12 г, бромід калію - 1  
г, спирт - 5 г, цукровий сироп - 82 г). Приймають як відхарку-  
вальний і пом'якшуючий засіб при бронхітах та інших захво-  
рюваннях дихальних шляхів, при коклюші - дорослі по 1 склянці,  
діти по 0,5-1 чайна або 1 десертна ложки 3 рази на день.

При нічному енурезі беруть 3 чайних ложки трави, зали-  
вають 3 склянками окропу, нагрівають щоб випарувалась тре-  
тина рідини і приймають по 1 чайній ложці 3-4 рази на день  
протягом 5-6 тижнів, роблять перерву на 4 тижні і лікування  
повторюють такими циклами протягом 1-1,5 року.

В народній медицині ще застосовують як пото- і сечогінний  
засіб при запаленні иирок, сечового міхура, при гіпертонічній хво-  
робі атеросклерозі, невралгіях, паралічах, безсонні, гінекологіч-  
них захворюваннях. Беруть 10-15 г сировини, заливають 1 л ок-  
ропу, настоюють 20 хв. і випивають протягом дня, або 10 г залива-  
ють 100 мл окропу, кип'ятять до випаровування половини рідини  
й приймають по 1 ч.л. 3-4 рази на день. Готують і настій на молоці.  
Порошок трави дають нюхати при знепритомності. Напаром тра-  
ви роблять компреси на иариви, фурункули, опухн, полощуть рот  
і горло при ангінах, стоматитах, гінгівітах. При ревматизмі, пара-  
лічах, невралгіях роблять припарки з трави на враженні місця.  
Напаром 1 столової ложки квіток на 1 склянку окропу (60,0:1000,0)  
роблять промивання і примочки при запаленні очей. При ревма-  
тизмі суглобів і м'язів, екземах, нервових хворобах, висипах та  
інших захворюваннях шкіри, пов'язаних з обміном речовини, бе-  
руть 50 г трави, заливають відром окропу, настоюють в теплому  
місці 30 хв. і додають до ванни, наповненої водою. Таким настоем  
роблять полоскання при ангіні, стоматитах, запаленні зіву, сприя-  
ювання. Теплі вичавки, які залишаються після приготування  
настою, прикладають до болісних місць. Використовують в ди-  
тячій практиці: беруть 50 г трави, заливають 5 л окропу, настою-  
ють 20 хв., додають до ванни, наповненою водою і в ній купають 2  
рази на тиждень дітей, хворих на рахіт, порушення обміну речо-  
вин. Порошок трави використовують як присипку. Спиртову на-  
стойку і відвар трави на соняшниковій олії втирають на болісні  
місця при радикулітах і паралічах. Застосування трави тривалий  
час може привести до пониження функції щитовидної залози.

З трави чебрецю звичайного і чебрецю борового добувають чебрецеву олію. З неї виділяють тимол, який має антисептичні та протиглисні властивості. Призначають по 0,1 г 2-3 рази на день при проносах, метеоризмі, для зменшення бродіння в кишечнику, а 0,05-0,1 % розчином полощуть рот, зів, носоглотку. При анкілостомозі після відповідної підготовки хворого і дачі напередодні лікування проносного засобу тимолу ранком натщесерце дають у таких добових дозах: дітям до 2-5 років - 0,2-0,5 г, 6-8 років - 0,6-0,8 г, 9-10 років - 1-1,2 г, 11-15 років - 1,2-2 г, віком 16-20 років - 2,5-3 г, 21-50 років - 4 г, старше 50 років - 3 г. Добові дози поділяють на 4 рівних частин і приймають підряд з перервами 15-20 хв., а потім через 1,5 години приймають сольовий проносний засіб. Курс лікування - 3 дні. В разі необхідності лікування повторюють через 2-3 тижні. При трихоцефалозі дорослому дають 0,75-1 г тимолу вранці натщесерце. Курс лікування - 5-6-денних цикли. На 6-й день ввечері призначають солевий проносний засіб. Після 6 днів роблять перерву на 6 днів. Дітям призначають з розрахунку 0,05 г при 1 річному віці на прийом. Тимол протипоказаний при серцевій декомпенсації, захворюваннях нирок і печінки, виразковій хворобі шлунка й 12-палої кишки, при вагітності. Додають як консервант до деяких ліків. Входять до складу інгаліту та інших готових ліків. Список Б.

Виготовляють тимолову олію, розчиняючи 1 г тимолу в 99 мл олівкової олії. Застосовують як антисептичний і злегка анестезуючий засіб для зменшення свербіння при захворюваннях шкіри. Чебрецем обкурюють, з метою дезінфекції та дератизації приміщення, а також дітей від переляку. Його кладуть на дно труни і ним наповнюють подушку покійника (для знезараження і ароматизації навколишнього повітря).

Траву використовують як пряну приправу. У вигляді порошку додають до овочевих і м'ясних супів, рибних і м'ясних страв, для ароматизації ковбас, соусів, сирів, желе, чаю, при маринуванні маслин, солінні та мочінні овочів.

#### Шавлія лікарська - *Salvia officinalis* L.

Багаторічна напівкущова сіро-зелена густоопушена рослина з родини губоцвітні або ясноткові (Labiatae або Lamiales) з дерев'янистим густомочкуватим коренем, гіллястими стеблами висотою до 70 см і супротивними черешковими, довгастими



ми або довгастоящеподібними сірувато-зеленими на довгих черешках листками. Фіолетово-сині, запашні квітки зібрані у 3-8 півматовках і утворюють верхівкові суцвіття. Цвіте в червні-липні. Плід складається із 4-х горішків.

**Поширення.** Культивують на півдні Європейської частини, проростає в районах Середземномор'я.

**Заготівля.** Збирають листки: в рік посіву 1 раз, восени в наступуючі роки - 2-3 рази за вегетаційний період і сушать.

**Інші види.** Застосовують і шавлію мускатну (*S. sclarea* L.).

**Хімічний склад.** У листках містяться ефірна олія (0,5-2,5%), до складу якої входять цинеол (до 15%), сальвіол (30-50%), борнеол (8-14%), туйон, камфора, танацетон, парашимол, сальфен, цендрен, пінен та інші терпени, а також дубильні речовини катехінової групи (4%), сапоніни, вітаміни РР і групи В, речовина з дією естрогенного гормону, уваол, білки, крохмаль, камідь, смоли (5-6%), гіркоти, мінеральні та інші речовини.

**Застосування.** Дубильні речовини обумовлюють в'язучу, протизапальну та кровоспинну дію. Ефірна олія та інші речовини надають антисептичних властивостей. Листки знижують секрецію потових залоз, дія настає відносно швидко й досягає максимуму через 2 години після приймання препарату. Особливо ефективно діє при нічному потінні у хворих на туберкульоз легенів. Крім того, вони пригнічують функцію молочних залоз, протягом декількох днів припиняють лактацію. Застосовують як в'язучий антисептичний, сечо- і вітрогінний, відхаркувальний, тонізуючий і кровоспинний засіб. Призначають при захворюваннях шлунково-кишкового тракту, зокрема при виразковій хворобі шлунка й 12-палої кишки, гастритах, проносах метеоризмі, пониженому травленні, захворюваннях печінки, жовчного міхура, нирок, при клімаксі у жінок, як зміцнювальний засіб для центральної нервової системи, при атеросклерозі, гіпертонічній хворобі, надмірних менструаціях, ядусі, хриплості голосу, простудних захворюваннях, грипі, туберкульозному вовчаку. Беруть 10 г листків, заливають 200 мл окропу, настою-



ють 30 хв. і приймають по 1 столовій ложці через 2-3 години протягом дня 1-2 склянки. При нічному потінні потах п'ють настій в пропорції 15,0 : 200,0 по 0,5 склянки.

Застосовують при ангінах, стоматиті флюсі, бронхітах, ларингітах, фарингітах, розпушуванні та кровоточивості ясен, геморої, гінекологічних захворюваннях. Беруть 5-20 г сировини, заливають 1 склянкою окропу, настоюють 20 хв. і теплим настоєм роблять полоскання, клізми при геморої та запаленні прямої кишки, спринцювання, компреси на виразки, нариви, рани, які гнояться і довго не загоюються. При геморої беруть 2-3 ст. л. листків, заливають 0,5 склянкою окропу, настоюють 20 хв., напар вводять в пряму кишку і дають хворому полежати 30 хв. Так роблять щоденно протягом тижня. Утримують від приймання спиртних напоїв і не допускають запорів. При пітливості ніг роблять ванни з настоєм листків, обмивання. Свіжими листками натирають почорнілі зуби, щоб вони стали білими та ясна для зміцнення.

В народній медицині крім того застосовують при кровохарканнях, нервових нападах, тремтячому паралічі, запамороченнях, кашлі, висипах на шкірі - настій 20,0% - 200,0 по 1 столовій ложці 3 рази на день. Свіжу траву застосовують зовнішньо при опухах. Для стимулювання діяльності центральної нервової системи і попередження передчасного старіння вживають настій квіток - 100 г заливають 800 мл спирту і 400 мл водн, настоюють у закритій скляній посудині на сонці 40 днів і приймають по 1 столовій ложці з водою вранці натщесерце протягом довгого часу. Теплі (40°C) мікроклізми з настоєм листків 10,0-15,0:200 роблять при простатитах - вводять в пряму кишку по 80-100 мл перед сном 10-15 раз. Ванни з настоєм листків приймають при підгострих і хронічних поліартритах різної етіології, радикулітах, контрактурах після поліомієліту, парезах, ішіасі. З косметичною метою застосовують при пористій шкірі, вугрових висипах, себореїних дерматитах: 1 чайну ложку листків заливають 1 склянкою окропу кип'ятять 5 хв. і теплим настоєм роблять примочки.

Протипоказана шавлія лікарська при гострому запаленні нирок і сильному кашлі. Не приймають підвищені дози й тривалий час, бо може викликати отруєння і подразнення слизових оболонок.

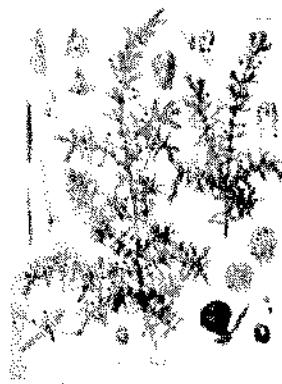
З листків перегонкою водяним паром одержують шавлієву олію. Застосовують у вигляді інгаляцій при захворюваннях дихальних

шляхів (30-50 крапель додають в 1 склянку окропу й хворий, накрившись рушником, також для ароматизації зубного порошку та пасти. Порошок листків вживають як пряність - додають до курячих бульйонів, страв з яєць, смаженої риби, м'ясних страв.

Застосовують і шавлію мускатну (*S. sclearea* L.). Збирають квіткові верхівки й доставляють на завод для добування ефірної олії. До її складу входять: ліналілацетат, ліналоол, ліналілформіат, альфа - ( і бета - пінен, - камфен, лимонен, мірцен, оцимен, цедрен, неролідол та інші речовини. Застосовують для ароматизації ліків, кондитерських виробів, виготовлення парфюмерно-косметичних виробів. Під час переробки одержують відхід - конденсат, з якого добувають концентрат з вмістом ліналілацетату, ліналоолу, оцтової і мурашиної кислот та інші. Під назвою салмус - застосовують для ароматних ванн при підгострих і хронічних поліартритах, остеомієлітах гематогенного і вогнестрільного походження в післяопераційний період, бурситах, контрактурах, радикулітах, ішіасі та захворюваннях опорно-рухового апарату і периферійної нервової системи. Ці ванни мають болезаспокійливу дію і не викликають реакції з боку серцево-судинної системи. На ванну беруть 100 л води і 100-200 г салмусу. На курс лікування - 12-15 ванн, через день, по 7-15 хв., з температурою 35-37°C. Замість салмусу беруть настій листків. З салмусом роблять компреси на суглоби. На курс лікування 12-15 процедур.

#### Яловець звичайний - *Juniperis communis* L.

Вічнозелений однодомний хвойний медоносний довговічний кущ або деревце з родини кипарисові (*Cupressaceae*) висотою до 12 м і кроною різноманітної форми, лінійно шилоподібними, колючими, прямими розміщеними кільцями по 3 листки. Квітки дводомні. Чоловічі розміщені у сережках, жіночі - майже кулясті. Після запліднення плодоносячи луски розростаються утворюють м'ясисту шишкоягоду. На першому році вона яйцеподібна, на другому - кругла, бліскоуча, темно-синя з сизим відтінком та восковою наволокою з 3-а, рідше 2-а насіннями. Шишки дозрівають протягом 2-х років, а тому



на рослині можна одночасно бачити дозрілі форми, сформовані і маленькі зелені. Масове утворення шишок проходить в столітньому віці рослини. Цвіте з червня по серпень.

**Поширення.** Ростає в лісах, на узліссях, лісових луках, гірських схилах, пасовищах, у борах, болотах, на берегах річок у лісовій зоні СНД.

**Заготівля.** Збирають повністю дозрілі плоди й сушать.

**Хімічний склад.** У плодах містяться цукри, в основному глюкоза й фруктоза (до 40%), інозит, ефірна олія (біля 0,2-2%), до складу якої входять пінен, кадінєн, терпіненол, цедрол, юніпер-камфора, феландрен, дипентен, сабієн, цимол, борнеол, ізоборнеол, борнілацетат, камфен, юнен, сесквітерпеновий спирт юніперол, а також оцтова, яблучна та мурашина кислоти, гіркий глікозид юніперин, флавоноїди (аментофлавін, білобетин, капресфлавін), пектини, танін, віск, смоли (біля 9%), гумозні речовини, сполуки мангану, заліза, міді, алюмінію.

**Застосування.** Ефірна олія, подразнюючи слизові оболонки, викликає посилення перистальтики шлунково-кишечного тракту і секреції бронхіальних залоз, розріджує мокроту та сприяє кращому її виділенню. Виділяючись через нирки й печінку певною мірою подразнює їх і посилює виділення сечі та жовчі. Має спазмолітичну, протизапальну та антисептичну дію. Вживають при хронічних запаленнях нирок і сечового міхура, нирковокам'яній хворобі, захворюваннях печінки, зокрема жовчнокам'яній хворобі, асциті і набряках серцевого походження, хворобах органів дихання для посилення виділення мокротиння, для поліпшення травлення, при метеоризмі, дерматитах, ревматизмі, білях. Проте призначають обережно, бо можуть викликати запалення нирок і отруєння, яке супроводиться появою крові в сечі. При гострих нефритах, нефрозо-нефритах їх не застосовують. Як сечогінний засіб вживають настій плодів в співвідношенні 10,0-15,0:200,0 по 1 столовій ложці 3-4 рази на день; часто до нього додають 15 мл розчину ацетату калію й приймають по 1 столовій ложці через кожні 3 години. Також настоюють 2 чайних ложки на 2 склянки води протягом 3 годин і випивають за день. Виготовляють ялівцевий сироп: до 100 г плодів доливають 400 мл води, кип'ятять, проціджують знову кип'ятять на водяній бані при додаванні

цукру до консистенції сиропу. Приймають при захворюваннях шлунково-кишечному тракті для поліпшення травлення по 1 чайній ложці перед їдою 3 рази на день.

Ялівцева олія в поєднанні з оперативним втручанням і консервативним лікуванням цілюще впливає на злоякісні пухлини. Його втирають при подагрі, невралгіях, паралічах кінцівок, додають до ароматичних ванн. Плоди використовують при ревматизмі, подагрі, мокрому кашлі, запальній гіперемії з спазмами бронхів і бронхіол (ід впливом спазмолітичної та антимікробної дії зменшується набухвання слизової оболонки, полегшується дихання та зменшуються неприємні відчуття), при корості, висипах та інших захворюваннях шкіри у вигляді ванн - роблять відвар 200-400 г 2 л води і додають до ванни. При висипах та інших захворюваннях шкіри рекомендують навесні щоденно з'їдати натщесерце декілька плодів в день: в перший день - 5, на другий - 6 і так доходять на 15-20 день до 15-20 плодів, а потім кількість поступово зменшують, доводячи до 5 плодів на день. Таким же методом застосовують плоди при метеоризмі, млявому травленні, слабкості сечового міхура.

В Угорщині випускають очищений колоїдний препарат ялівцевого дьогтю у вигляді мазі - кадогель. Застосовують при підгострій і хронічній екземі, свербєжі, псоріазі, відмороженнях, червоному плоскому лишай, свербєжі. Після очищення на вражене місце злегка втирають мазь і накладають марлеву пов'язку 1-2 рази на день.

У народній медицині відвар кори п'ють при статевому безсиллі, при артритах, подагричних і ревматичних болях і опухах - втирають настоянку, приготовану настоюванням 10 г плодів на 60 г спирту. При болях в вусі в нього вкладають ватний тампон, зволожений настоем. Відвар плодів і гілок застосовують для ванн при ревматизмі. Гілками дезінфікують приміщення - їх повільно спалюють (тлінням) на гарячому вугіллі. Плоди застосовують у гомеопатії. Їх вживають як пряність - додають до страв з м'яса (свинини, яловичини і птиці), квашеної капусти, використовують для виготовлення морсу, вживають як сурогат кофе.

### Література

1. Большая энциклопедия народных методов самолечения / Сост. Е.Н.Белозерова. - Донецк: Аг-во мультимпресс, 2007. - 512 с.

2. Большая энциклопедия. Лекарственные растения в народной медицине / Под ред. Г.А.Непокойчицкого. - М.: Астрель, 2007. - 960 с.

3. Дикорастущие полезные растения России. / Отв.ред. А.Л.Буданцев, Е.Е.Лесновская. - СПб.: Изд-во СПХФА, 2001. - 663 с.

4. Ковальов В.М. Фармакогнозія з основами біохімії рослин / В.М.Ковальов, О.І.Павлій, Т.І.Ісакова. - Харків: Видавництво НФАУ "Прапор", 2000. - 703 с.

5. Кюсеев П.А. Полный справочник лекарственных растений / П.А.Кюсеев. - М.: Эксмо-пресс. 2000. - 991 с.

6. Лазебный А. Целебные растения - Божий дар / А.Лазебный / по благословению Преподобного Владимира, епископа Почаевского. - Донецк: БАО, 2006. - 544 с.

7. Малиновський К.А. Рослинні угруповання високогір'я Українських Карпат / К.А.Малиновський, В.В.Кривалушій. - Ужгород: Карпатська вежа, 2002. - 243 с.

8. Меньшикова З.А. Энциклопедия лекарственных растений / З.А.Меньшикова, И.Б.Меньшикова, В.Б.Попова. - М.: Эксмо, 2008. - С.134-135.

9. Мінарченко В.М. Атлас лікарських рослин України / Мінарченко В.М., Тимченко І.А. - Київ: Фітосоціоцентр, 2002. - 172 с.

10. Носов А. Лекарственные растения / А.Носов. - М.: Эксмо-пресс. 2001. - 348 с.

11. Народные целители - драгоценный щит от всех болезней / Донецк: БАО, 2008. - 224 с.

12. Полная энциклопедия природной медицины / под ред. К.Я.Ницкого, В.Реверского; пер. с польск. - М.: Оникс, 2007. - С.490-493.

13. Путырский И.П. Универсальная энциклопедия лекарственных растений / И.П.Путырский, В.Н.Прохоров. - Мн.: Книжный дом, М.: Махаон, 2000. - 656 с.

14. Современная энциклопедия траволечения / авт.сост. Н.В.Беляев. - Минск: Современный литератор, 2005. - С.475-477.

15. Соколов С.Я. Фитотерапия и фитофармакология: руководство для врачей / С.Я.Соколов. - М.: МИА, 2000. - 976 с.

16. Ситник К.М. Ботаничні сади: сучасність і майбутнє / К.М.Ситник // Укр.ботан.журн. - 2004. - Т. 61, № 3 - С.3-6.

17. Товстуха Є.С. Новітня фітотерапія / Є.С.Товстуха - [4-е вид.] - Київ: вид-во Української академії оригінальних ідей, 2003. - С. 403-404.

18. Чекман І.С. Клінічна фітотерапія. Природа лікує / І.С.Чекман. - Київ: Рада, 2000. - 510 с.

19. Червона Книга України / Упорядник О.Ю. Шапаренко, С.О.Шапаренко. - [2-ге вид., із змінами.]. - Харків: Торсінг плюс, 2008. - 384 с.

20. Юрєв К.Л. От частного к общему, или эстафету принимает имунет / К.Л.Юрєв // Український медичний часопис. - 2008. - № 3(65). - С.1-13.

#### Резюме

**Романюк Б.П., Фролоа В.М., Соцьна Я.А.** Характеристика деяких лікарських рослин, кущів і дерев та сировини, які містять терпеноїди (ефірні олії та гіркоти).

Представлено характеристику найбільш розповсюджених рослин, які містять терпеноїди (ефірні олії та гіркоти). Наведено способи та методи використання цих рослин у лікуванні та медичній реабілітації хворих з різною гострою та хронічною патологією.

**Ключові слова:** терпеноїди, ізопропен, ефірні олії, смоли.

#### Резюме

**Романюк Б.П., Фролоа В.М., Соцька Я.А.** Характеристика некоторых лекарственных растений, кустов и деревьев и сырья, которые содержат терпеноиды (эфирные масла и горечи).

Представлена характеристика наиболее распространенных растений, содержащих терпеноиды (эфирные масла и горечи). Приведены способы и методы использования этих растений в лечении и медицинской реабилитации больных с разной острой и хронической патологией.

**Ключевые слова:** терпеноиды, изопропен, эфирные масла, смолы.

#### Summary

**Romanyuk B.P., Frolov V.M., Sotskaya J.A.** Description of some medical plants, bushes and trees and raw material, which contain terpenoids (essential oils and bitter tastes).

The characteristic of the most widespread medicinal plants containing biologically active substances, is presented in the article. Methods of research of these plants in treatment and medical rehabilitation of patients with different acute and chronic pathology are also illustrated.

**Key words:** terpenoids, isopropen, essential oils, resins.

**Рецензент:** д.біол.н., проф.М.І.Конопля